

**Aanspraak bij de opening van de 86ste algemeene
vergadering der Maatschappij tot nut van 't algemeen,
gehouden den 8. Aug. 1871**

<https://hdl.handle.net/1874/234489>

mm ologii

BR.1871. II . 4 .

Ps. 1071 II

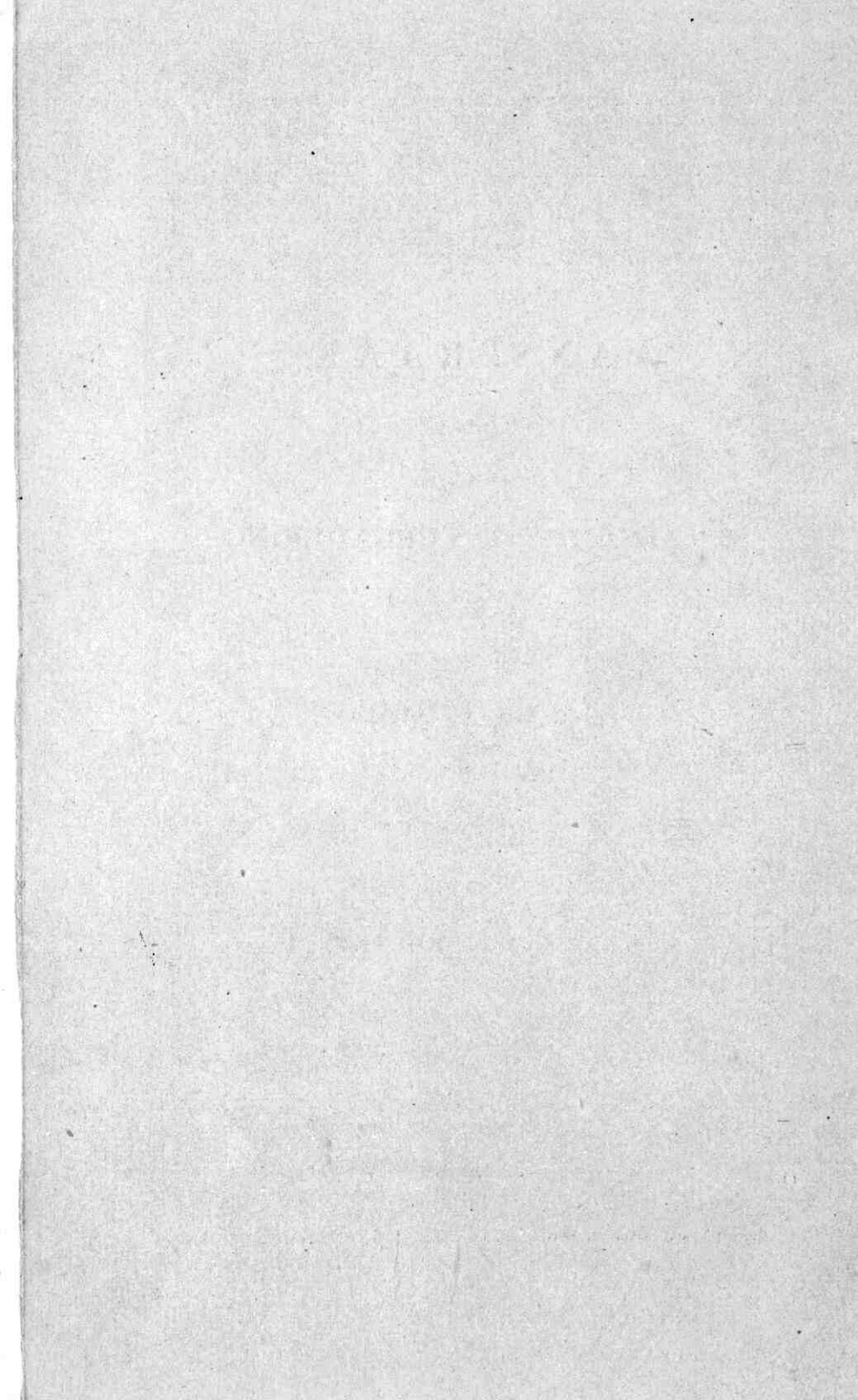
A A N S P R A A K

DOOR

M^r. G. VAN TIENHOVEN.

1871.

A A N S P R A A K

BIJ DE OPENING

VAN DE

86ste ALGEMEENE VERGADERING

DER

MAATSCHAPPIJ:

TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN,

GEHOUDEN

DEN 8STEN AUGUSTUS 1871,

DOOR

M^r. G. VAN TIENHOVEN.

GEDRUKT BIJ C. A. STEIN & ZONN.

Zoo ooit, dan voorzeker, MM. HH. Geachte Medeleden, brengen wij elkander op deze Algemeene Vergadering met opgewekten zin den welkomstgroet. Is het niet voldoende tot verklaring van dien zin het jaartal onzer bijeenkomst te noemen? Immers tot voor weinige weken durfden wij ter nauwernood hopen, dat het onder oorlogsdonder, bloed-en moordtooneelen geboren jaar 1871 nog tijd zou laten om aan de belangen der menschheid te denken, nog kracht zou schenken om aan het bevorderen daarvan te gelooven.

Wat hebben wij veel beleefd, sinds wij het laatst op deze plaats vereenigd waren! Hoe gespannen waren toen reeds onze gemoederen! Hoe angstig vraagden wij elkander bij het scheiden af, wat uit den reuzenstrijd van twee naburige volken voor ons en voor de menschheid in 't algemeen zou voortspruiten! De dagen schenen zoo duister, die de naaste toekomst in haren schoot droeg; — en die dagen van duisternis, — toen slechts *dagen* geacht, — zijn weken en maanden geworden, zijn duisterder geweest dan de grootste vrees ze had voorgesteld; in vliegende vaart gingen aan ons oog gebeurtenissen voorbij, aan wier mogelijkheid wij lang niet meer hadden geloofd, in vergelijking waarvan zelfs de gruwelen van den geregelden oorlog ten slotte werken van hoogere beschaving schenen.

Ach, hoe vaak heeft, terwijl de eene dag ons menschelijk gevoel al meer schokte dan de andere, zich een onlust bij ons geopenbaard, die den kring onzer dagelijksche bemoeiingen van zoo weinig waarde deed achten, tegenover hetgeen elders voor de menschheid op het spel stond! Scheen het toch soms niet bittere ironie en dwaasheid, dat de mensch hier alle krachten inspande tot behoud van 't leven van één zijner medemenschen, terwijl hij elders, met de zeis des doods rondgaande, dagelijks duizenden meêdoogenloos wegmaaide; — dat hij hier dag en nacht aan de verspreiding van kennis en beschaving arbeidde, en elders als de vrucht dier kennis en beschaving slechts op met bloed gedrenkte velden en met zwaard en vuur verwoeste steden kon wijzen; — dat hij hier rusteloos de beste instellingen en nuttigste werken voor maatschappelijke orde en welvaart zocht in 't leven te roepen, en te gelijktijd elders alle maatschappelijke orde met voeten trad, en de heerlijkste vruchten van den menschelijken geest aan vernietiging prijs gaf.

Gode zij dank, zij behooren tot het verleden, die gebeurtenissen, waarvan de gedurig herhaalde voorstelling elke nadere schildering overbodig maakt, waarover onze 19de eeuw ook zoo gaarne den sluier der vergetelheid zou werpen. of neen, waarmede zij hare kinderen op nieuw uit den sluimer van welbehagelijke rust wil hebben opgeschrikt, en toeroept: "Slaat niet langer 't oog "op wat gij deedt, maar op wat te doen overig is; — het "werk der menschheid is nog zoo verre gebleven beneden "het peil van volmaaktheid."

En zal de menschheid die roepstem hooren? Wie waagt

het hier een algemeen antwoord te geven? Maar de opgewektheid, de verhoogde lust om in toenemende mate voor de bevordering van waarachtig heil op zoo algemeen gebied als mogelijk is werkzaam te wezen, moge reeds in onzen kring de terugslag zijn op de wanklanken, die in den laatsten tijd te dikwijls en te wreed de harmonie onzer ziel hebben verstoord.

Wij gevoelen het gewicht van den tijd, waarin wij leven. Meer dan ooit zien wij de noodzakelijkheid in om, terwijl die tijd verademing schenkt maar geen vreedzame rust belooft, den vijand onder de oogen te treden, die met zooveel driestheid den vooruitgang der menschheid belaagt, en tweedracht zaait tusschen volken, welke een broederband moest omgeven, of tusschen burgers van een gemeenschappelijk Vaderland.

Vergunt mij daarom met u een vluchtigen blik te slaan op den strijd der menschheid, en inzonderheid op den omvang en de beteekenis van dien strijd in onze dagen. Geene betere inleiding meen ik te kunnen geven aan de werkzaamheden, die ons verbeiden, en die ons op zoo menig vraagstuk zullen doen stuiten, dat in dien strijd nog zijne oplossing wacht.

Voor den in raadselen wandelenden mensch blijft de mensch en de menschheid wel het grootste raadsel, het moeielijkste voorwerp van studie. Wat leven is, ziedaar een probleem, welks oplossing als de kroon gewenscht wordt op een reeds lang te vergeefs voortgezet onderzoek. Maar ook, indien het leven als feit of door 't kinderlijk

geloof als gave der Godheid wordt aangenomen, rijst vóór den denkenden mensch de niet minder gewichtige vraag naar het doel van het leven. Over dit doel wil de mensch tot klaarheid komen bij de krachtsinspanning, die dagelijks van hem gevorderd wordt. Hij vindt zich geplaatst in eene samenleving, wier oorsprong hij niet vermag na te gaan; hij ziet zich opgenomen in zoo menig verband, en vraagt naar den rechtsgrond van instellingen, aan welker gezag hij zich onderwerpt.

Verwacht niet van mij, dat ik met u den doolhof zal bewandelen der verschillende stelsels, ter beantwoording dezer vragen in verschillende tijden met warmte omhelsd, om straks als dwaalleeren te worden verworpen. Inderdaad, waarin onze tijd bij zijne roeping is ten achter gebleven, zeker niet in het vinden der ware methode van onderzoek ook te dezen opzichte. Reeds voorlang zijn de pogingen opgegeven, om oorzaak en doel der samenleving te vinden buiten den mensch, die het voorwerp van onderzoek vormt; reeds voorlang is de waarheid erkend, die eenzijdigheid weert, dat ook de werking van tegenstrijdige machten een harmonisch geheel kan tot stand brengen.

Lettende op de hem geschonken krachten en de in hem gelegde behoeften, erkent de mensch hoe langer hoe meer, dat de ontwikkeling dier krachten, het voldoen aan die behoeften hem ten levensdoel is gesteld, — maar tevens gevoelt hij, alleen staande, zich hiertoe buiten machte. Van zijne geboorte af aan afhankelijk van anderen en tot anderen aangetrokken, leert hij weldra, dat slechts als deel der menschheid, waartoe hij met zijne natuurgenooten in een organisch geheel verbonden is, zijn bestaan waarde

heeft. Slechts aan de ontwikkeling der menschheid arbeidende wordt hem de beantwoording aan eigen levensbestemming mogelijk; — en blijven bij dien arbeid individueel gekoesterde wenschen onbevredigd, alleen het bewustzijn, dat het deel opgaat in zijn geheel, maar de bloei van het geheel afstraalt op zijne deelen, kan hem den tot leven noodigen moed en lust schenken.

Zoo werken in den mensch *twee* tegenstrijdige machten, *zelfliefde* en *algemeene menschenliefde*, met elkander tot het instandhouden der samenleving, — zoo is *ontwikkeling* de groote wet, aan den mensch en de menschheid in die samenleving gesteld; maar, helaas! eenzijdige miskenning harer drijfveeren, en daaruit voortgevloeide belangzuchtige onthouding der haar geschonken middelen, heeft de menschheid te dikwijls afgeleid van de haar voorgeschreven baan. Terwijl zij aan 't bereiken van een gemeenschappelijk doel werkte, trad menigwerf de liefde tot den medemensch op den achtergrond, om gepaste *zelfliefde* in lage *zelfzucht* te doen ontaarden. Dat was de spraakverwarring, die bij vijandige scheiding tusschen volken en individuën het algemeene streven naar ontwikkeling gedurig belemmerend in den weg stond.

Was de staat, was de kerk noodig om het voldoen aan maatschappelijke en godsdienstige behoeften der menschheid mogelijk te maken, die middelen werden maar al te spoedig als het doel zelf beschouwd. Met de noodzakelijke vereeniging in staats- en kerkelijk verband trad tevens een gezag in 't leven, dat het zonlicht had moeten zijn, waarbij de mensch in volle en ware vrijheid had kunnen werken, maar dat dikwijls, door zelfzucht beheerscht, in trotschen uitsluitingsgeest naar buiten slechts duisternis verspreidde en

in eigen kring het menschdom beschouwde als raderen van 't werktuig, dienstig alleen voor de belangen van macht-hebbenden; — en hoe zelden werd de tegenover dat gezag geldend gemaakte *vrijheid* rein bewaard van zelfzucht en ten algemeenen nutte aangewend!

Raadpleegt de geschiedenis tot staving dezer bewering. Stelt u de grijze oudheid voor met hare bevoorrechte kasten, met hare ondoordringbare scheidsmuren tusschen de verschillende staten, met hare priesterkluisters en despotendwang; — denkt aan Griekenland en Rome, bij wie, trots meerdere toenadering en erkenning van de heiligheid der tusschen volken en individuën gesloten verdragen, in den burger van een *vreemden* staat evenmin als in de *overwonnelingen* de mensch werd geëerbiedigd; ziet hoe ook bij deze in menig opzicht hoog beschaafde natiën de bloei van den staat nog altijd werd gezocht in de onderwerping van 't eene stadsgebied aan 't andere, hoe bijna overal de macht, in het belang van allen opgedragen, door een grooter of kleiner volksmassa of door een machtig alleenheerscher ten eigen bate werd aangewend. . . En voorwaar! Gij zult erkennen, dat de volken der oudheid door scheidings tusschen de algemeene belangen der menschheid, door zelfzuchtig aangewende macht het werk der beschaving niet hebben bevorderd. — Dankt de menschheid aan het oosten de beste bevrediging harer godsdienstige behoeften, zij is die verschuldigd aan hem, die met verwerping van alle zelfzucht, geen onderscheid aannam tusschen jood of griek, noch tusschen het volk van priesters en de verstooten tollenaars, — die in het: "Gij allen zijt broeders en geroepen elkander te dienen," de persoonlijke menschenwaarde en de

algemeene menschenliefde in de schoonste harmonie verbond; — en hetgeen aan Griekenland en Rome nog thans onze hulde verzekert, is niet wat door hunne burgers als zoodanig, in strenge afscheiding van anderen, werd tot stand gebracht, maar wat bij hen onder een uitgebreid en levendig verkeer werd ontwikkeld; het zijn Griekenland's kunst en Rome's recht, ten allen tijde als heerlijke producten van den menschelijken geest beschouwd en vereerd.

Miskenning van algemeen menschelijke rechten, van de eenheid en gelijkheid der menschen deden de volken der oudheid in despotisme en caesarisme te gronde gaan; met het algemeen menschelijke tot grondslag trotseerden hunne gewrochten alle machten des tijds.

Maar ten bewijze, dat zelfzucht de kanker is, die aan de ontwikkeling der menschheid knaagt, dat voortuitgang alleen het gevolg is der erkenning van ieders plicht en recht om werkzaam te zijn zoowel ten nutte van anderen als voor zich zelve, — waartoe te blijven staan bij volken, die op het wereldtooneel naam of beteekenis hebben verloren? Laat ons een blik slaan op anderen, wier nazaten nog heden zich beroemen de fakkels der beschaving te dragen.

Hoe groote zucht naar vrijheid en gelijkheid spreekt op elke bladzijde der geschiedenis, ons van de oude Germanen bewaard! Die zucht moest zich kanten tegen elke overheersching, en ten slotte zelfs de wereldheerschappij van Rome breken. Maar ook bij hen leefde de vloek van 't menschelijk geslacht: de koude zelfzucht, die in hare eenzijdigheid voor de rechten van anderen geen plaats schijnt te kunnen laten. De geschiedschrijver meldt het ons, dat het bij hen als traagheid en verslapping gold, met

zweet te verdienen, wat door bloed kon verkregen worden; en deze karaktertrek deed in lateren tijd de elementen overnemen, die den ondergang der oudheid hadden bewerkt. Het Christendom, dat met zijne leer van persoonlijke vrijheid en gemeenschappelijke belangen voor den Germaanschen volksgeest zoo geëigend scheen, schoot bij hen slechts wortel, verpest door den adem der Roomsche en Byzantijnsche wereld. De caesarstitel moest den naam vervangen, die bij hen de opdracht van macht aan den eerste onder zijn gelijken kenschetste. En wij kennen de jammeren, de gevolgen van den strijd over macht en gezag, door staat en kerk, die beiden beweerden een van God geschonken zwaard te dragen, in eigen boezem en tegen elkander gevoerd. Wij kennen het tijdvak der middeleeuwen, waarvan terecht kan worden getuigd, dat de zon der vrijheid, door den Germaanschen geest zoo hoog vereerd, slechts de bergtoppen verlichtte, waarop de trotsche ridder zijn paleizen bouwde, en zelden tot de dalen doordrong, waarin de toestand der lijfeigenen weinig beter was, dan die der slaven in de oudheid.

Eerst de toenadering der volken, riep bij meerdere ontwikkeling en onderling verkeer, tegenstand tegen een gezag, alleen tot persoonlijke doeleinden aangewend, en hervorming zoowel op staatkundig als kerkelijk gebied in 't leven. Maar ook toen die blijde dageraad was aangebroken, zouden nog eeuwen verlopen, alvorens besef en erkenning van hoogere rechten den volken algemeen het beantwoorden aan 's menschen levensbestemming mogelijk maakten. Hoe dikwijls werd nog het verbond tusschen staat en kerk gesloten om elkander te helpen in de handhaving van een

gezag, dat de volken tot knechten verlaagde! Zal men 't Catholicisme, of 't Protestantisme hiervan de meeste schuld geven? In 't absolute koningschap of in den aristocratischen en oligarchischen staatsvorm bij voorkeur de zaden zoeken, waaruit misbruiken, die zelfs onzen tijd bleven kenmerken, het weligst zijn ontsproten? IJdele vragen, slechts geschikt om tusschen overigens gelijkgestemden verdeeldheid te brengen. Over het *meer* of *minder* moge verschil bestaan, ongetwijfeld waren zoowel de ketterjacht en gruwelen der inquisitie, als de vervolgingen jegens andersdenkenden, onder den dekmantel van rechtzinnigheid gepleegd, tegen den geest van een godsdienst, waarvan Catholicisme en Protestantisme beiden zich beroemden de dragers te zijn, — terwijl zoowel de knevelarijen, door de dienaren van een vorstelijk absolutisme gepleegd, als nepotisme en bevoorrechting eener gedurig machtiger klasse der maatschappij staatsvormen veroordeelden, die hunne roeping om het algemeen belang te dienen miskenden.

De herlevende vrijheidsgeest der wegstervende 18de eeuw heeft dan ook tegen elk in dier voege uitgeoefend gezag den strijd aanvaard; en onze eeuw mag, bij de voortzetting daarvan, zich in menig opzicht den palmtak der overwinning toeëigenen.

Is daardoor echter een tijdperk van rust aangebroken? Blijft ons slechts over, de vruchten eener duur gekochte zegepraal te genieten? Voorwaar hij is blind voor de hem omringende wereld, die zich aan deze zoete begoocheling overgeeft. Allerwegen toch zien wij den ouden vijand schoon in anderen vorm en op ander gebied, het werk der beschaving in den weg treden. De dagen van het oude staats-

en kerkgezag schijnen geteld, maar op anderen weg trachten op nieuw de vrijheid der individuen aan banden te leggen.

Ons oog vestigt zich op naburige staten. Hier bracht de 19de eeuw reeds bij hare geboorte een modern caesarisme voort, dat, met een beroep op de herkegen gelijkheid der burgers en op den algemeenen volkswensch, reeds herhaaldemalen de vruchten eener duur gekochte vrijheid alleen ten eigen nutte gebruikte. Daar weder, waar de onmogelijkheid bleek om den tijdgeest langer met open vizier te bestrijden, moest het beginsel van broederschap en eenheid, zoo dierbaar aan de volken, de leuze worden tot vestiging eener staatsmacht, die, schijnbaar aan de natie zelve opgedragen, tot nog toe zoo vele daden van willekeur trachtte te rechtvaardigen, en indien men op het wezen der zaak let, slechts in de handen van enkele, voorwaar niet der vrijheid gunstige, personen berust.

En richt zich onze blik op het kerkelijk leven, dan vinden wij een schijnbaar berusten in de ontnomen macht, een schijnbaar streven om elke werkzaamheid slechts aan de hoogere belangen der menschheid dienstbaar te maken. Bij het deelnemen aan staatsinstellingen, met de meest ondubbelzinnige woorden vervloekt, wordt op de vrijheid van geweten gedurig beroep gedaan; voor volksrechten gestreden, die ten spijt der kerk tot erkenning zijn gekomen. Maar wie kan zich langer in de oprechtheid van dat beroep en dien strijd vergissen? Heeft het dan geene beteekenis, dat het kerkelijk standpunt hoe langer hoe minder vrijheid schijnt te gedoogen, hoe langer hoe meer blinde gehoorzaamheid vordert aan: "*het staat geschreven*" of "*het is gesproken*," onverschillig waarover schrift

of woord leeringen inhoudt? Kan ontwikkeling worden verwacht van hen, die elk zelfstandig onderzoek uitsluiten, en elke zelfstandige meening veroordeelen? Kan hunne overheersching iets anders aanbrengen, dan vernieuwing van 't eens afgelegde dwangjuk, dan terugkeer tot tijden, waarin de *major gloria Dei* betaald moest worden door de ellende en de slaafsche diensten van door Hem geschapen en rijk begiftigde wezens?

Maar niet alleen op dit gebied van staat en kerk hernieuwt zich een oude strijd; ook onder de gelederen van hen, die vereenigd tegen dwang en bevoorrechting te velde trokken, is wantrouwen en verdeeldheid ontstaan omtrent politieke en sociale verhoudingen. Terwijl de herwonnen vrijheid den weg tot welvaart en zelfbestuur opende, was die weg niet voor allen even toegankelijk. Gelijkheid van rechten bracht geen gelijkheid van welvaart en macht in haar gevolg. Even onverzettelijk als de natuur, blijft het maatschappelijk leven tegen eenvormigheid gekant. Met zijne grondstelling "*ieder naar vermogen en verdiensten*" is het devies, "*de een als de ander*" niet bestaanbaar.

Gij begrijpt op welken strijd ik het oog heb; 't is die, welke de geheele maatschappelijke orde in hare grondslagen aantast, en de samenleving van de zijde der niet-bezittende klasse dreigt. Die klasse wil zich losmaken van hen, aan wie zij beweert, dat de herwonnen vrijheid alleen is ten goede gekomen, en teekent zich tegenover dien zoogenaamden *derden* als *vierden* of minder bevoorrechten stand. Is die afscheiding gerechtvaardigd? — noodzakelijk gevolg van het belangzuchtig streven van hen, die, door gelukkige omstandigheden of meerder ontwikkeling hooger op de maat-

schappelijke ladder geplaatst, geen oog meer schijnen te hebben voor de belangen der lagere volksklassen? Vindt het egoïsme van den een zijne natuurlijke verklaring in het egoïsme van den ander? — Hoe overdreven menige grief moge zijn, hoe menige lofwaardige uitzondering het stellen van een algemeenen regel onmogelijk maakt, ontkend kan het niet worden, dat gemis aan hooger beginsel, waarbij in 't openbare zoowel als in 't bijzondere leven rechten tevens als plichten worden beschouwd, mede het vraagstuk deed ontstaan, waarom, als bij uitnemendheid een maatschappelijk, de strijd onzer dagen zich grootendeels beweegt.

Zoo schijnt een stroom van strijdige elementen, die allen uit dezelfde bron ontspringen, steeds de rust der samenleving en hare kalme ontwikkeling tegen te werken. Zoo schijnt de menschheid bestemd zich in een altijd durenden cirkelgang te bewegen, en het *altijd van voren aan* de vloek te zijn, die zich aan haren Sisyphus-arbeid verbindt.

Zóó schijnt het; — maar, God dank! zóó is de waarheid der feiten niet!

Voorzeker, indien stemmen konden opgaan uit de graven, zij zouden als prijs, door de menschheid voor een streven van eeuwen behaald, kunnen wijzen op een nameloos lijden, waaronder het leven van tien-, ja honderdduizenden in onzen leeftijd niet voor een beginsel maar voor persoonlijke eer- en heerschzucht is weggerukt; — en indien ooit de vraag naar waren of vermeenden vooruitgang den volken in hare volle beteekenis is voorgesteld, dan was het wel in de vlammen, waarmede, ten prooi aan het laagste eigenbelang, de trotsche wereldstad, tot nog toe en wellicht te lang aller glorie en voorbeeld, Europa heeft verlicht.

Maar laat mij zeggen, wat ik denk. Trots het vele, dat het tegenovergestelde schijnt te bewijzen, aan vooruitgang der menschheid in de haar voorgeschreven baan mag geen bange vrees vertwijfelen. — Wie zal het wagen de hand te slaan aan den sluier, die de toekomst òmhult, maar wie tevens de oogen sluiten voor de troostrijke waarheid van het verleden, dat elke overwinning, die de vrijheid der individuën en de algemeen menschelijke behoeften tegen dwang en zelfzucht tot erkenning bracht, duurzame vruchten heeft geschonken? Hoevele instellingen, voortbrengsels van de diepste menschenverachting en het verfyndste egoïsme zou ik kunnen noemen, waartoe een terugkeer thans niet meer mogelijk is? Schijnt niet onze tijd bestemd om zelfs de laatste sporen van slavernij en lijfeigenschap te doen verdwijnen? Zijn niet de bij alle beschaafde natiën in wetgeving en volksovertuiging hoe langer hoe meer erkende rechten der individuën op leven en vrijheid, de waarborgen voor beiden angstvallig geeischt en in toenemende mate geschonken, een vooruitgang, waartegen de stoutste reactie hare schendende hand te vergeefs zou verheffen?

Tellen wij echter ook bij deze lichtpunten den strijd niet gering, die ook thans nog te strijden is. Inderdaad die strijd dreigt zwaarder te worden dan ooit. Niet alleen toch verspreidt hij zich telkens over een ruimer gebied, maar ook de vijand, geen middel tot bereiking zijner oogmerken ontziende, schroomt dikwijls niet de wapenrusting zijner tegenpartij aan te gorden.

De voorstanders van een de vrijheid doodend gezag betoonen eerbied voor den algemeenen volkswensch, om dien des te zekerder naar eigen inzicht te kunnen leiden; het dienen

der algemeene volksbelangen, de bevordering van het geluk van allen, ziedaar de schijnleus, waaronder zoo dikwijls voor het *eigen ik* wordt te velde getrokken.

Intusschen, tegenover dien moeielijken strijd staat één verschijnsel, dat ons op de eindelijke zegepraal gerust doet zijn. De zaak van beschaving en vooruitgang, vroeger tot engen kring beperkt, wordt hoe langer hoe meer de zaak der menschheid. Wekte hoogere levensbeschouwing, wekte bovenal de christelijke godsdienst dikwijls de menschenliefde, noodig voor elke waarachtige zedelijke daad, noodig voor elke ware ontwikkeling — nimmer vond de leer der eenheid van 't menschelijk geslacht als materiële waarheid meer erkenning dan in onze dagen.

Dat danken wij aan de uitbreiding van 't gebied van weten en kennen. Bij het opheffen der slagboomen voor den menschelijken geest en het menschelijke streven, zijn wij met reuzenschreden vooruitgegaan in kennis van den rijkdom en de krachten der wereld, waarin wij geplaatst zijn. De wetenschap, de dorheid inziende van elke leer, die vreemd blijft aan het leven der menschen, heeft dat leven zelf tot hare werkplaats gekozen, — en geen macht der wereld vermag haren loop te stuiten. Ziet, hoe bij de toepassing der uitkomsten van haar onderzoek de volken door verbeterde middelen van gemeenschap steeds meer tot elkander worden gebracht. Bij het verdwijnen van afstanden, door geen bergen of zeeën meer gescheiden, leeren zelfs de burgers van vijandige staten hun gemeenschappelijke natuur en gemeenschappelijk levensdoel kennen, — en tevens inzien, dat eigen ontwikkeling en bloei afhankelijk zijn van en bepaald worden door die van anderen.

De kracht der menschheid ligt in hare vereeniging. Deze maakt elk voortbrengsel van den menschelijken geest terstond tot het gemeengoed van allen. En mogen zich daaraan evenzeer gevaren verbinden, — bij het licht, door de besten harer zonen ontstoken, vreest de menschheid de werken niet, die duisternis eischen, omdat zij in duisternis alleen zich duurzaam kunnen handhaven.

Mag dit de slotsom zijn onzer beschouwing van den strijd onzer dagen, waarvan de oorzaak geheel overeenkomt met dien, ten allen tijde door de menschheid gevoerd, en de vorm alleen een verschillend kenmerk draagt, de vraag rijst daarbij als van zelf, welk aandeel ook wij geroepen zijn daarin te nemen.

Burgers van een kleinen maar in menig opzicht gelukkigen staat, slaan wij toch, bij een rustig voortgezette ontwikkeling van instellingen, door vrijheidsliefde in het leven geroepen, belangstellend den strijd gade, die verandering in onzen toestand dreigt te brengen; zoeken wij met angstigen blik naar wapenen tegen vijanden, die ons volksbestaan schijnen te belagen, of voor verstoring van orde en rust doen vreezen.

Zal Neêrlands volk tegenover het beginsel der nationaliteiten, dat den volkswensch met het oog op eeuwenoude afstamming bespot, tegenover de macht, die de bron voor het recht der volken dreigt te worden, kracht zoeken in eene zooveel mogelijk strenge afsluiting en in een ontwikkeld militairisme? Zal het tegenover een zich versterkend kerkgezag steun vinden in onverdraagzaamheid of in koude onverschilligheid voor godsdienstige behoeften? Zal het

tegenover dringende en rechtmatige aanspraken eener minder bevoorrechte volksklasse doof blijven, om later hare uitspattingen met het zwaard der overheid te keer te gaan?

Hoezeer eene bevestigende beantwoording dezer vragen in de richting des tijds schijnt te liggen, zij kan en mag voor ons niet de gewenschte oplossing zijn. Daarvoor miskent zij te veel de hoogere levensbeginselen, te veel ook ons volkskarakter en het verleden, dat dit vormde. Of zijn niet bijna al de genoemde middelen uitvloeisels van een materialistischen geest, die, uit zuiver egoistische drijfveeren geboren, zich tot geen hooger standpunt weet te verheffen? Moge tot behoud van een gewaardeerd volksbestaan vermeerdering van verdedigingsvermogen als dringend vereischte meer dan ooit op den voorgrond treden, Nederland, dat zijne zonen voor vrijheid en onafhankelijkheid zoo dikwijls ten strijde voerde, dat gepaste oefening in den wapenhandel ook thans als plicht zijner burgers erkent, blijft toch met recht afkeerig van het beginsel, dat in den mensch slechts den krijgsman vereert, dat het stille maar aan het kweeken der edelste deugden zoo rijke familieleven verbreekt, en hoofd en hand in de beste levensjaren aan handel en nijverheid, kunst en wetenschap onttrekt. Terwijl de hoogere vlucht van den menschelijken geest meer en meer elk verschilpunt tusschen de volken opheft gevoelt het, dat de grootst mogelijke vrijzinnigheid in het verkeer met andere natiën meer nog dan de algemeene dienstplicht, die de afscheiding der menschheid tot in kleederdracht blijft teekenen, het bolwerk moet worden tegen mogelijke roofzucht en geweld.

Die vrijzinnigheid vormde, met het recht van ons volksbestaan, zoo menigwerf onze nationale kracht; — als gevolg

van het besef der eenheid van 't menschelijk geslacht en van de daaruit voortgesproten menschenliefde, zijn ook de middelen tot hare verdere ontwikkeling ons bekend. Zij zijn geene andere dan *verspreiding van kennis*, zoo geschikt om een bekrompen egoïsme te breken, *opwekking van godsvrucht*, die, verheven boven alle geloofsvormen, de liefde tot den naaste als hoogste wet stelt.

Vraagt Gij wat van de toepassing dier middelen mag verwacht worden ook ten opzichte van de in eigen boezem dreigende vijanden? Ik wijs op *het behoud* eener verdraagzaamheid, die, tot in de laatst verloopene dagen onze kracht, bij overgave aan een gezag, dat verdeelt om te heerschen, ontwijfelbaar moet verloren gaan; — ik wijs op de *voortzetting* van den strijd tegen het egoïsme, dat ook nog bij ons van volken en volksklassen droomt, bestemd om het dwangjuk te dragen, of dat den staat en de maatschappelijke orde wil opheffen, indien zij niet uitsluitend het belang van enkelen dienen.

Welke stormen gewoed hebben, welke strijd er gestreden is, tot nog toe bleef Nederland de vrijheid, verdraagzaamheid en burgerdeugd kweeken, waarvan het zich mag beroemen de bakermat te zijn. Hoelang zal het dien roem kunnen handhaven? Voorzeker zoolang zijne zonen, of althans hunne meerderheid, eendrachtig blijven samenwerken tot de verspreiding van kennis en hoogere levensbeginselen, die in eigen tot in vreemde werelddeelen uitgebreid gebied welvaart en geluk moeten verspreiden, en naar buiten de groote waarheid verkondigen, dat het levensdoel van mensch en menschheid slechts bereikt kan worden door den mensch aan de menschheid weêr te geven, door de algemeene men-

schenliefde de plaats te doen innemen, haar te lang door lage zelfzucht ontzegd.

Wat dat eendrachtig samenwerken vermag, dat kunt Gij getuigen, leden van een kring, die zoo dikwijls de trouwe wachter is geweest van Neêrlands belangen, de onvermoeide strijder voor de zaak der menschheid. Het past wel het allerminst van deze plaats, te herinneren aan het vele goede, door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen tot stand gebracht. Waartoe is ook die herinnering noodig in een land, waar haar naam zich aan bijna elke instelling van algemeen nut verbindt; waartoe noodig in eene vergadering, wier talrijkheid getuigt, dat zij nog aan de kracht geloofd, die het verleden aan onze Vereeniging schonk?

Veeleer u toegeroepen: "Gebruikt die kracht van 't verleden om ook aan de eischen van het heden en de toekomst "te voldoen." De dagen van *algemeen volksgeluk* zijn nog zoo verre; brengt ons ze nader, steeds nader! Gij hebt de zoo even genoemde middelen, door uwe wet zelve aangewezen, beproefd bevonden.

Maar om bij dat streven al de krachten onzer maatschappij te ontwikkelen, moeten wij werkzaam zijn, niet alleen op de in wetsartikelen voorgeschreven wijze, maar tevens — hetgeen geene wet kan gebieden — door geheele toewijding van ons zelve aan het voorgestelde doel.

Vergeeten wij de voor onzen kring en voor geheel ons Vaderland gewichtige waarheid niet, dat de voordeelen van vereenigd werken slechts verkregen worden waar eene vereeniging niet slechts van personen maar van krachten bestaat. Daarom ieder in zijn kring, hetzij waar 't open-

bare leven in school of kerk, in staatsambt of maatschappelijk beroep zijne eischen stelt, hetzij en niet het minst waar 't familieleven tot opvoeding en leiding van anderen roept, beginselen verspreid, die in hunne ontwikkeling elke uiting van koude zelfzucht dooden.

Zoo moge — althans onder ons — niet, gelijk nog elders geschiedt, de oorlog als zedelijk goed en de verdelging van volken als daad van gebiedende noodzakelijkheid worden beschouwd. Zoo moge, althans in ons Vaderland, een voor alles behalve voor eigen voordeel blind gezag het werk van vooruitgang niet kunnen tegenhouden. Zoo moge, ook waar verschil van inzicht heerscht, dat verschil slechts de wijze betreffen, waarop het best *aller* belangen behartigd worden, en niet de vraag, wiens belangen bij voorkeur het algemeen belang vormen.

Met die hoop in 't hart den strijd voortgezet, door algemeene menschenliefde ons opgelegd, in het vaste geloof aan vooruitgang en ontwikkeling, door een hoogere wereldorde den mensch en der menschheid als doel van 't leven gesteld.

Tot hoofdtrekken heb ik mij bepaald bij het schetsen van den strijd, die op elk gebied der samenleving heerscht. Op den samenhang der verschillende elementen in dien strijd wilde ik wijzen, omdat het kennen van de kracht des vijands zijne bestrijding gemakkelijker maakt.

De welwillendheid, waarmede mijne woorden door u werden aangehoord, steunt mij bij het aanvaarden der mij in deze vergadering gestelde taak.

Ik open de 86ste Algemeene vergadering der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen.

GEDRUKT BIJ C. A. SPIN & ZOON.